

CUPRINS

INTRODUCERE.....	7
-------------------------	----------

CAPITOLUL I

Analiza situației în domeniul cercetării raportului juridic de dreptul mediului

1.1. Aspecte teoretice generale privind raportul juridic de dreptul mediului.....	17
1.2. Aspecte privind analiza materialelor științifice din România și Franța în domeniul cercetării raportului juridic de dreptul mediului.....	34
1.3. Aspecte privind analiza materialelor științifice din Republica Moldova și Rusia în domeniul cercetării raportului juridic de dreptul mediului	37

CAPITOLUL II

Bazele teoretice și normative ale raportului juridic de dreptul mediului

2.1. Noțiunea raportului juridic de dreptul mediului	39
2.2. Caracterele juridice ale raportului de dreptul mediului	45
2.3. Delimitarea dreptului mediului de celelalte ramuri ale dreptului.....	52
2.4. Clasificarea raporturilor juridice de dreptul mediului.....	64
2.4.1. Importanța clasificării raporturilor juridice de dreptul mediului	64
2.4.2. Criteriile și varietățile raporturilor juridice de dreptul mediului	72

CAPITOLUL III

Elementele raportului juridic de dreptul mediului

3.1. Considerații privind structura raportului juridic de dreptul mediului.....	83
3.2. Subiectele raportului juridic de mediu	84
3.2.1. Considerații generale.....	84
3.2.2. Persoanele fizice, subiecte ale raportului juridic de dreptul mediului	94

3.2.3. Persoana morală, subiect al raportului juridic de dreptul mediului	119
3.3. Obiectul raportului juridic de dreptul mediului.....	127
3.4. Conținutul raportului juridic de dreptul mediului	139

CAPITOLUL IV

Fundamentarea teoretică și conținutul legislativ al categoriilor de raporturi juridice de dreptul medului

4.1. Raporturile de răspundere de mediu.....	153
4.1.1. Considerații generale.....	153
4.1.2. Specificitatea daunei ecologice.....	171
4.1.3. Eficacitatea legislației de mediu.....	181
4.1.4. Încălcări ale legislației de mediu, penalități și costul reputațional.....	189
4.2. Raporturile de gestionare a resurselor naturale.....	195
4.3. Raporturile de gestionare a componentelor antropogene ale mediului	218
4.3.1. Obiectivele protecției mediului în așezările omenești.....	220
4.3.2. Arii naturale protejate și monumente ale naturii de pe teritoriul României.....	228
4.4. Raporturile contractuale de mediu.....	242

CONCLUZII.....	251
-----------------------	------------

BIBLIOGRAFIE	261
---------------------------	------------

INTRODUCERE

„Viața pe care strămoșii noștri o duceau aici în urmă cu multe milioane de ani ar trebui să ne servească drept exemplu: în timp ce amprentele lor asupra naturii erau mici, ale noastre au devenit periculos de mari. Summit-ul mondial privind dezvoltarea durabilă trebuie să orienteze umanitatea către o nouă cale, o cale care să garanteze securitatea și supraviețuirea planetei pentru generațiile viitoare.” Această frază, gravată pe placa pusă la 1 septembrie 2002 de către secretarul general al ONU, Kofi Annan, în grotă Sterkfontein, sit istoric reputat pentru a fi leagănul umanității, situat la 50 km nord de Johannesburg, exprimă cumpăna în care se află acțiunea generală de protecție a mediului. (Duțu, M., *Tratat de dreptul mediului*, Ediția a III-a, Ed. C.H. Beck, București, 2007).

Secolul XX „a fost martorul unor schimbări dramatice în două direcții majore menite să definească realitatea fizică a relației noastre cu mediul: o creștere galopantă și uluitoare a populației umane, adăugând la fiecare zece ani echivalentul numărului de locuitori ai Chinei, și o bruscă accelerare a revoluției tehnico-științifice care a permis o accentuare aproape de neimaginat a puterii oamenilor de a schimba lumea, incendiind, defrișând, săpând, deplasând sau transformând materia fizică care alcătuiește Pământul.”¹

Dacă în urmă cu nu mai mult de două decenii, juriști de marcă, precum R. Dargo, considerau drept absurdă ideea existenței unui drept al mediului ca disciplină de sine stătătoare, astăzi afirmarea sa ca nouă ramură de drept și domeniu inedit de cercetare științifică a devenit o realitate incontestabilă. Ritmul rapid de reglementare juridică presupune un efort susținut de conceptualizare, prin crearea unor noțiuni și instituții proprii, mult diferite de cele tradiționale. Caracterul interdisciplinar al domeniului supus

¹ Gore Al., *Pământul în cumpănă. Ecologia și spiritul uman*. Editura Tehnică, 1995, p. 38.

investigației complică și mai mult un astfel de demers – lucru valabil și pentru odiseea dreptului mediului (Duțu, M., *Tratat de dreptul mediului*, Ediția a III-a, Ed. C.H. Beck, București, 2007).

La nici patru decenii de la începerea erei ecologice și înregistrarea oficială a apariției sale, dreptul mediului a parcurs rapid drumul formării și afirmării ca nouă ramură, autonomă, în cadrul sistemului de drept și inedită disciplină științifică.

Actul său de naștere a fost unul internațional – prima Conferință a ONU privind mediul de la Stockholm (iunie, 1972) - și de atunci toate drumurile i s-au deschis, deopotrivă în context național, regional, comunitar și internațional, în privința reglementărilor juridice, instituțiilor administrative, jurisprudenței și doctrinei.

Denumirea de drept al mediului a fost consacrată începând cu 1970, dar existența unei reglementări a mediului înconjurător este veche, chiar antică dacă ne referim la crearea unei rezervații naturale de către faraonul Akhenanton în 1370 î.e.n., precum și la edictele protejând diferite specii ale faunei sălbatice date de împăratul indian Asoka în secolul 3 î.e.n., sau amplasarea în locuri speciale în afara Atenei a fabricanților de brânzeturi și a apicultorilor.

El constituie astăzi un corpus juridic masiv (cu circa 800 de tratate internaționale privind mediul, 300 de texte comunitare și 1000 de acte normative naționale), mai mult sau mai puțin organizat, dominat de principii proprii, utilizând instrumente și tehnici specifice, promovând o serie de concepte și instituții juridice noi, particulare, reprezentând principala sursă de modernizare a juridicului.

În contextul acestei mișcări destul de rapide la nivelul ideilor și al concepțiilor politice, singurul element de stabilitate și continuitate rămâne dreptul. Constituit mai greu, dar cu un conținut mai consistent, exprimând un minimum acceptat la nivel național, comunitar și internațional, dreptul mediului reprezintă astăzi un sistem juridic relativ integrat și diversificat în raport cu particularitățile domeniului supus reglementării.

Istoria dezvoltării societății umane a demonstrat nu doar o singură dată faptul că normele de conviețuire umană suportă diverse modificări, care se datorează, de regulă, valorilor pe care le promovează societatea într-o anumită etapă de dezvoltare.

Unul dintre aspectele fundamentale ale culturii este relația dintre indivizi și mediu. Întrebarea care se ridică din ce în ce mai des este: sunt

parte a mediului înconjurător sau nu fac parte din acesta sau poate sunt superiori naturii? Răspunsul la această întrebare influențează tipurile de atitudini pe care indivizii unei anumite culturi, le vor dobândi, tipurile de comportament față de mediu pe care indivizii le vor adopta și în general, credința despre cum să rezolve problemele legate de mediu.

Interpretarea că diferențele culturale vis a vis de atitudinile față de mediu rezultă din importanța diferită a relațiilor sociale este în concordanță cu cercetările socio psihologice cu privire la difuziunea responsabilității și inactivitatea socială. Un aspect al problemelor de mediu este că ele se petrec la scară mare. Poluarea aerului cauzează ploaie acidă peste mii de mile pătrate; gazele de seră cauzează încălzirea întregii planete; poluarea apei este răspândită pe suprafețe mari de ocean. Cercetările efectuate în USA sugerează că asupra problemelor generale, există o tendință ca oamenii să se implice mai puțin, să facă mai puțin efort atunci când lucrează împreună, colectiv spre un țel comun (Karau & Williams, 1993). Rezolvarea problemelor de mediu va necesita un efort concentrat al unui grup mare de oameni.

Constituind o componentă a ecosferei, individul figurează în calitate de factor principal transformator al acesteia. După cum s-a demonstrat, fiecare viețuitoare contribuie într-un fel sau altul la configurarea cadrului ambiant, dar nicio altă specie de viețuitoare nu are un impact asupra mediului așa cum îl are specia umană prin activitatea sa.

Astăzi, în condițiile în care societatea umană a atins niveluri înalte de dezvoltare, ceea ce implică folosirea resurselor naturale în volume imense, o problemă importantă care apare este protecția mediului.

Trăim într-o eră cu o creștere și o schimbare fără precedent. Ultimii 100 de ani au văzut transformările vieții oamenilor care trăiesc în state industrializate, aduse de către descoperirile științifice. Fiecare aspect al vieții cotidiene a fost schimbat de către tehnologie – de la cum muncim, călătorim și obținem hrana, până la cum ne recreăm sau cum păstrăm relațiile sociale. Oamenii care trăiesc astăzi în țări industrializate petrec o mare parte din viața lor ajutați de către tehnologie. Trăim, muncim, conducem, cumpărăm și facem aproape orice activitate zilnică într-un mediu înconjurător construit. Acesta este un fenomen relativ nou, și multe din facilitățile confortului modern pe care, astăzi le considerăm firești (zborul cu avionul, mașinile, computerele, lumina electrică, telefoane, televiziune etc.) erau fantezii acum 100 de ani. Cu toate acestea, împreună

cu creșterea economică au apărut și unele probleme. O problemă, în particular este efectul distructiv al stilului de viață asupra mediului natural. În zorii secolului al 21-lea, aceste efecte au devenit rapid evidente.

Rezultatul cumulat al dezvoltării tehnologice și economice a creat haos în mediul natural. Aceasta nu înseamnă că mediul înconjurător nu a fost afectat înainte de secolul 21, pentru că a fost. De-a lungul istoriei, activitatea omului a avut impact asupra mediului. Dar ceea ce s-a schimbat este magnitudinea efectelor. Răul odată localizat, rezultat al producției și consumului, a ajuns la proporții globale. Până la sfârșitul secolului 20, era clar faptul că stilul de viață al oamenilor trăind în țări industrializate nu era sustenabil (Hertsgaard, 1999). Poluarea aerului, a apei și a solului care a rezultat din activitatea umană amenință însăși existența speciei noastre.

Odată cu revoluția industrială a venit și o creștere a cererii de materie primă. Cărbunele, petrolul, lemnul și minereul de fier sunt necesare pentru producerea multora dintre produsele pe care le folosim astăzi. Cu toate acestea, ritmul în care noi consumăm aceste materiale nu este sustenabil și nu poate continua la nesfârșit. Termenul **sustenabilitate** se referă la balanța dintre ritmul cu care un sistem particular este epuizat și rata cu care acesta se regenerează. Consumul uman al aproape oricărei resurse naturale are astăzi un ritm nesustenabil. Felul în care folosim resursele naturale trebuie să se schimbe, societatea noastră în care produsele sunt folosite doar o singură dată și apoi sunt aruncate nu poate continua așa pentru mult timp.

Printre problemele de mediu care au rezultat în urma activității umane și a consumului se numără:

- Încălzirea globală datorată efectului gazului de seră. Sursa primară a gazelor de seră produse de către om o constituie arderea combustibililor fosili pentru automobile și pentru producerea de electricitate;
- Pierderea stratului protector de ozon datorită emisiilor de clorofluorocarburi (CFCs);
- Schimbarea globală a climei și pierderea biodiversității datorită distrugerii pădurilor tropicale și temperate;
- Pescuitul în exces și epuizarea piscicolă în oceanul planetar și scăderea productivității agriculturii datorită multor practici de cules nesustenabile;
- Ploaia acidă, care dăunează pădurilor și recoltelor și de asemenea omorâ peștii, plantele și alte organisme din lacuri și râuri;

- Poluarea aerului și a rezervelor de apă potabilă;
- Probleme genetice și hormonale și cancer datorat expunerii la dioxină și alte toxine chimice.

O a doua problemă legată de consum este creșterea populației. Mai mulți oameni înseamnă consum mai mare, o cerere mai mare de resurse, mai multă poluare și deșeuri. Creșterea populației în ultimii 100 de ani a fost uimitoare. Pentru 99,9% din viața acestei planete mai puțin de 10 milioane de oameni au populat-o. În 1830, mai puțin de 200 de ani, populația umană atingea 1 miliard; în 1930 a atins 2 miliarde, și creșterea a continuat exponențial. Din 2000, erau aproximativ 6 miliarde de oameni pe planetă. Proiecțiile cu privire la numărul persoanelor de pe Pământ sunt ușor variate dar este clar că 6 miliarde de oameni trăiesc stilul de viață de consum larg răspândit în statele industrializate cum ar fi SUA, Europa de Vest, Japonia, și acest lucru nu este sustenabil.

Problemele de mediu sunt în special insidioase pentru că ele se dezvoltă încet. Cercetările asupra percepției umane sugerează că schimbările senzoriale (vizuale, auditive, tactile, gustative) care se petrec încet sunt dificil de detectat. Atâta timp cât schimbarea se petrece încet, ne adaptăm la mediul înconjurător, și este puțin probabil să detectăm o schimbare. Din prima zi până ziua următoare nu observăm decât schimbări mici în mediul natural înconjurător sau chiar schimbări în stilul nostru de viață. Cu toate acestea dacă am merge 10 ani în viitor, ar fi foarte probabil să observăm o schimbare substanțială.

Psihologia poate juca un rol important în înțelegerea și rezolvarea acestor probleme. Problemele de mediu sunt cauzate de către comportamentul uman, și rezolvarea acestor probleme necesită schimbări ale acestui comportament. Psihologia, ca știință a comportamentului, poate aduce o contribuție substanțială în acest domeniu. Psihologii pot lucra la dezvoltarea teoriilor cunoașterii și comportamentului omenirii care conduce la probleme de mediu, la dezvoltarea și analizarea programelor care ne conduc către sustenabilitate, sau studiază impactul culturii asupra atitudinii privind mediului, credinței sau comportamentului.

În centrul problemelor de mediu este înțelegerea individului privind relația dintre el și mediul natural. Toate culturile care există astăzi, și de-a lungul istoriei, au abordat problema legăturii dintre individ și mediul înconjurător.

În măsura în care amploarea și severitatea problemelor de mediu cauzate de oameni a devenit mai evidentă, oamenii au început să ia măsuri. Studiile asupra atitudinii față de problemele de mediu arată o creștere înceată dar sigură în recunoașterea și îngrijorarea față de problemele de mediu. Stârnite de prima „zi” a Pământului în 1970, problemele de mediu au început să apară drept unele dintre cele mai presante probleme sociale. Deși în umbra amenințării războiului global nuclear, care a dominat îngrijorarea publică în anii 1960, 1970 și 1980, recunoașterea importanței și severității problemelor de mediu a continuat să crească. Un exemplu al nivelului ridicat de atenție la mediu în SUA este un studiu național care a evidențiat că 71% dintre repondenți cred ca SUA cheltuie „prea puțin” pentru „îmbunătățirea și protejarea mediului”, în timp ce numai 4% au considerat „prea mult” (Dunlap, 1991). Rezultate similare au fost obținute într-o serie de studii despre mediu efectuate între 1981 și 1990.

Actualitatea și importanța temei investigate. Soluționarea unei probleme specifice pentru societatea umană, cum ar fi cea a protecției mediului, nu poate fi realizată fără cunoașterea și aplicarea regulilor specifice. Având în vedere faptul că fenomenele naturii decurg independent de voința umană și că orice intervenție a omului în mediu duce inevitabil la modificări, procedeele utilizate la soluționarea acestora trebuie să fie cele mai eficiente, astfel încât, în final să excludă intervenția sau să înlăture totalmente consecințele acesteia. Aceasta presupune constituirea unor norme ce ar proteja mediul, iar ca rezultat apare un fascicol distinct de raporturi juridice, care sunt deosebite după conținutul și forma lor de cele ale altor ramuri de drept.

Actualitatea unui studiu științific privind problema raportului de dreptul mediului este subliniată de existența unor divergențe între aplicarea corectă a normelor legale și elaborarea cadrului juridic adecvat care se referă la protecția mediului. Astfel, nu doar în faza de aplicare a legii se cere o identificare clară a raportului de dreptul mediului, dar și în faza de elaborare a legii, în vederea determinării unui stil aparte pentru reglementările de mediu.

Actualitatea temei investigate rezultă și din faptul că perfecționarea relațiilor sociale existente, legate de raporturile de folosire a resurselor naturale, precum și de elementele mediului uman, generează recunoașterea

unor noi categorii de principii care nu au existat până în acest moment sau care nu au fost recunoscute, dar trebuie să fie recunoscute obiectiv.

Obiectul cercetării îl constituie sistemul problemelor teoretice, metodologice și aplicative legate de raportul de dreptul mediului. O cunoaștere profundă a particularităților de aplicare a regulilor și principiilor ce țin de raporturile de dreptul mediului va determina în mare măsură buna funcționare a mecanismelor de protecție a mediului.

Astăzi, în ceea ce privește raporturile de dreptul mediului apare un șir de probleme fără un răspuns determinat, asupra cărora urmează să se pronunțe știința dreptului. Dintre acestea se evidențiază:

- caracterele raportului juridic de dreptul mediului;
- diferența dintre raporturile de mediu și celelalte raporturi juridice;
- domeniul care formează obiectul raportului de dreptul mediului;
- limitele de aplicare a legii de mediu privind raporturile complexe, precum și categoriile de raporturi care cad exclusiv sub incidența legislației de mediu;
- problema admisibilității raporturilor specifice doar dreptului mediului;
- posibilitatea încheierii contractului ecologic (de dreptul mediului) în sistemul relațiilor contractuale;
- criteriile de delimitare a raporturilor contractuale de mediu de celelalte categorii de raporturi contractuale;
- rolul autorităților publice, inclusiv a statului, în procesul de desfășurare a raporturilor de mediu.

Aceste probleme, alături de multe altele, au determinat inițierea prezentului studiu.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul principal al lucrării constă în determinarea locului raporturilor juridice de dreptul mediului, în vederea identificării elementelor specifice de aplicare ale acestora, precum și în analiza raporturilor juridice tradiționale de mediu, și a celor care, deși conțin trăsături specifice domeniului dreptului civil, al muncii etc., totuși sunt supuse regimului juridic de dreptul mediului. Delimitarea raporturilor de dreptul mediului de alte raporturi juridice în asemenea cazuri constituie nu doar o problemă teoretică, ci și una practică.

Scopul urmărit prin această lucrare rezidă și în studierea concepțiilor doctrinare ce vizează principiile și condițiile de realizare a

raporturilor de mediu, analiza legislației în contextul evoluției rapide a unor reglementări juridice necunoscute anterior, respectiv și apariția unor noi categorii de principii și reguli deschise spre cercetare, dezvăluite și incluse în circulația științei juridice naționale, precum și studierea profundă a concepțiilor doctrinare ce țin de esența juridică și natura raportului de mediu.

Obiectivele trasate în vederea realizării acestui scop au fost de natură:

- să identifice noțiunea și esența raporturilor de dreptul mediului;
- să facă o analiză științifică și să aprecieze specificul și particularitățile diferitor categorii ale raporturilor de dreptul mediului;
- să evidențieze trăsăturile de bază ale formelor și tipurilor de raporturi de dreptul mediului;
- să elucideze unele aspecte particulare care se referă la raporturile contractuale ecologice și perspectiva aplicabilității acestora în sistemul de drept al României și Republicii Moldova.

Suportul metodologic al lucrării îl constituie tezele fundamentale ale filosofiei, teoriei generale a statului și dreptului, dreptului mediului, dreptului civil precum și ale altor discipline juridice și socio-umane care reflectă tema investigată. Caracterul complex al studiului determină diversitatea metodelor, procedeele și tehnicilor utilizate: metode științifice generale (logică, sistematică, istorică, comparativă, tipologică); metode sociologice (analiza erorilor) și juridice (formal juridică, juridică comparată) precum și metoda observației (aplicată relațiilor sociale și conexiunilor dintre diferitele componente ale cadrului realității extrajuridice).

Descrierea situației în domeniul de cercetare . Problemele științifice referitoare la raporturile de dreptul mediului au constituit în anumite limite obiect de cercetare al specialiștilor în domeniu. În acest context, este important să menționăm lucrările profesorului român Ernest Lupan, „*Tratat de dreptul protecției mediului*” (București, 2009), „*Dreptul mediului*” (București, 2002), „*Dreptul mediului. Partea generală*”, vol. I (București, 1996); E. Lupan în coautorat cu M. Minea și A. Marga, „*Dreptul mediului. Partea specială*.” vol. II (București, 1997), unde este relevat conceptul raportului de dreptul mediului ca fiind un raport ce are drept obiectiv protecția, conservarea și dezvoltarea componentelor de mediu.